

## Overdrachtsmanoeuvres in een geval van psychose

Nathalie Lacey

*overdrachtsfenomenen in het begin van een kuur*

*“Ik moet eerlijk zijn; ik moet met de waarheid geconfronteerd worden. Ik ben een mislukkeling, een vuile homo en een slechte huisvader”.* In tranen losbarstend en met gesloten ogen spreekt Paul, een 38-jarige vader, sinds een jaar gescheiden van vrouw en kinderen, deze woorden uit. Ondertussen toont hij zijn gekerfde armen, hierbij uitleggend dat hij zich *“gestraft”* heeft, dat hij zich *“moet straffen”* en dat hij *“slechts op de dood wacht”*.

Telkens wanneer Paul een nieuw teamlid ontmoet in het psychiatrisch ziekenhuis waar hij enkele dagen voorheen gearriveerd is, stelt hij zich op deze onomwonden wijze voor. Bovendien zal dit tafereel zich tijdens de eerste maand van zijn opname nog meermaals afspelen, telkens nadat hij zich kerfwonden heeft aangebracht. Voor het overige isoleert Paul zich in zijn kamer en wanneer hij dan toch in één van de gemeenschappelijke ruimtes wordt verwacht, houdt hij zijn ogen krampachtig gesloten. *“Ik heb schrik me aan mensen te tonen; ik verdraag geen positieve opmerkingen want dan komt de neiging op om mezelf pijn te doen.”*

Het is Pauls tweede hospitalisatie in een psychiatrisch ziekenhuis. De eerste opname, 25 maanden eerder, vond elders plaats en duurde 8 maanden. Daarna werd hij door zijn psychiater doorverwezen naar een centrum voor geestelijke gezondheidszorg alwaar hij sindsdien twee keer per week ging spreken met een psycholoog. Beide therapeuten sturen aan op een nieuwe hospitalisatie en vermits de zelfmoordgedachten en de automutilaties die aanleiding hadden gegeven tot een eerste opname nog even sterk aanwezig zijn, raden ze Paul aan zich deze keer tot een ander ziekenhuis te wenden.

*“de sociale band is het symptoom”<sup>1</sup>*

Tot aan de leeftijd van 36 jaar is Paul nooit in contact gekomen met de psychiatrie. Paul is op dat moment al 16 jaar getrouwd en heeft twee tienerkinderen. Hij heeft sinds jaren een vast contract als arbeider binnen een bedrijf en tijdens het weekend werkt hij in een bakkerij. Niet zonder trots zegt hij dat hij door hard te werken een huis heeft kunnen kopen voor zijn gezin. Paul besteedt veel tijd aan het onderhoud van zijn huis en tuin en bovendien is hij diegene die alle huishoudelijke taken op zich neemt.

Paul heeft twee broers en een zus. Hij onderstreept dat zijn leven tot op 36-jarige leeftijd verliep zoals dat van zijn oudste broer: *“getrouwd, kinderen die het goed stellen, een vast contract en een eigen huis”*. *“Wij tweeën (mijn broer en ik) hadden een geslaagd leven, en de twee anderen waren de mislukkelingen.”*

*Zijn gezin onderhouden* door als arbeider te werken, bij te klussen, huis en tuin te onderhouden en huishoudelijke taken op zich te nemen, is Pauls oplossing die een dam opwerpt tegen de nefaste effecten van de vaderlijke verwerping (*forclusion*). Het is zijn

sinthoom waarmee zijn ganse bestaan, zijn functioneren wordt samengevat en van elk enigma wordt ontdaan. “*Ik heb nooit gezien dat het verkeerd ging, ik zorgde goed voor mijn gezin.*” merkt hij treffend op. Paul is “*diegene die zijn gezin onderhoudt*” en deze naam verleent hem als vader, echtgenoot en collega een plaats binnen de sociale band.

*de progressieve ontbinding van het sinthoom*

Paul koppelt de oorsprong van zijn lijden aan zijn “*ontslag*”, vijf maanden voorafgaand aan zijn eerste hospitalisatie. “*Sindsdien is alles heel snel gegaan*”, voegt hij eraan toe. We stellen inderdaad vast dat zich vanaf dat moment in ijtempo een proces voltrekt waarbij Pauls bestaan en functioneren ten aanzien van de Ander compleet aan het wankelen wordt gebracht. “*Diegene die zijn gezin onderhoudt*” zal uiteindelijk uit elke sociale band ontslagen worden om te belanden in het naamloze veld van het reële als een “*mislukking, een vuile homo die niet meer waard is om echtgenoot of vader te zijn.*”

Hoe valt de progressieve vernietiging van Pauls naam<sup>2</sup> en functioneringswijze te verklaren? Laten we luisteren naar wat hijzelf over dit “*ontslag*” zegt. Op een gegeven moment kondigt het bedrijf “*afslankingsmaatregelen*” aan en net daarop wordt Paul door de directie persoonlijk benaderd. De directie is tevreden over Pauls werk en zou graag hebben dat Paul zijn naam op een lijst zet om alsnog in aanmerking te kunnen komen voor een andere post in het bedrijf. “*Maar*”, zegt Paul, “*ik ben geen gatlikker! Mijn vrouw heeft toen beslist om de ontslagpremie te aanvaarden en ik ben ergens anders beginnen werken.*”

Met de manifestatie van het verlangen van de Ander is het uitbreken (*déclenchement*) van de psychose een feit. Voordien werkte Paul om zijn gezin te onderhouden; werken had voor Paul slechts deze ene niet voor interpretatie vatbare betekenis. En het is deze betekenis die niet afdoende blijkt op het moment dat de directie hem uitdrukkelijk vraagt of hij in het bedrijf wil blijven werken. Dit appèl brengt geen enkele dialectiek op gang; Paul beschikt immers niet over de structurele mogelijkheid om het tekort van de Ander als oorzaak van zijn eigen verlangen te doen functioneren. Paul kan dit appèl slechts ondergaan; hij voelt zich plots gevisieerd en het is hem aanvankelijk een raadsel wat de intentie van de directie is, maar dat die intentie een obscene ondertoon heeft, blijkt uit Pauls repliek: “*ik ben geen gatlikker*”. En hierop vertrekt hij in allerijl, het is zijn poging om alsnog het enigmatische verlangen van de Ander te ontvluchten en zijn eigen bestaan te vrijwaren. Tevergeefs, zo blijkt, want al gauw maakt de aanvankelijke ontkenning plaats voor een onwankelbare zekerheid het object te zijn dat het genot van de Ander veroorzaakt. En sindsdien wordt zijn doen en laten gedomineerd door de neiging deze objectpositie te reëlisieren (*reëlliser*).

*het reële aan de open hemel,  
een losgeslagen imaginaire*

Na zijn ontslag begint Paul zich meermaals per dag te wassen omdat hij zich vuil voelt en dient hij zichzelf snijwonden toe als vorm van zelfbestrafing. Plots vindt hij zichzelf ook te dik en daarom doet hij zichzelf braken door zijn “*vinger in zijn keelgat te steken*” – een reële *afslankingsmaatregel*.

<sup>2</sup>

“*Diegene die zijn gezin onderhoudt*”.

Met het verdwijnen van zijn *naam*, worden de sociale relaties een bron van enigma en angst. *“Sindsdien ben ik het bizar beginnen vinden wat ik voordien als vader en echtgenoot deed.”* Hij weet plots niet meer hoe hij zich tot zijn naasten dient te verhouden en vanaf zijn eerste hospitalisatie kan hij het bovendien niet nalaten om hen te verkondigen een *“vuile homoseksueel”*, een *“mislukking”* en een *“slechte huisvader”* te zijn. Het is vooral zijn vrouw die hem angst inboezemt; hij *“durft haar niet meer onder ogen te komen”*. In het nieuwe bedrijf waar hij na zijn ontslag aan het werk gaat, is Paul niet minder achterdochtig. Hij omschrijft zijn collega's als *“gatlikkers die achter zijn gat praatten”* en na een maand verlaat hij uit angst ook dit bedrijf.

Zijn kindertijd en in het bijzonder zijn plaats in het ouderlijke verlangen worden plots een bron van perplexiteit en schuldgevoel. *“Sinds mijn ontslag is mijn verleden me beginnen achtervolgen”*, zoals hij zegt. *“Het lukt me niet om de gebeurtenissen uit mijn kindertijd een plaats te geven. Er resten slechts beelden en ik kan ze niet loslaten.”* Het zijn vooral de dood van zijn moeder en de seksuele misbruiken (door de vader na het overlijden van de moeder en door een nonkel enkele jaren later) die hem achtervolgen. *“Ik weet niet wat er is gebeurd en waarom en ik voel me schuldig.”* Met betrekking tot de dood van de moeder, verongelukt toen ze met haar fiets Paul van school kwam afhalen, zegt hij bijvoorbeeld: *“ik had op de fiets moeten zitten”*, of *“was ik er niet geweest, dan leefde ze nog”*, of nog *“men had me moeten wurgen bij mijn geboorte”*. Paul klaagt erover dat hij zijn moeder nooit gekend heeft. *“Wie was ze?”*, *“wat betekende ik voor haar?”*, *“hield ze van mij?”*. *“Ik heb slechts vragen zonder antwoorden.”*

*de overdracht van de Ander<sup>3</sup>,  
de imperatief tot “eerlijkheid”*

In al die jaren dat Paul zich met zijn naam een houding wist aan te meten ten aanzien van de Ander, sprak hij nooit met iemand over zijn *“homoseksuele gevoelens”*. *“Het was een geheim dat ik met niemand deelde en bovendien,”* voegt hij eraan toe, *“waren deze gevoelens niet storend”*. Er was een *“vertrouwensband met mijn vrouw, kinderen en collega's. Elkéén had zijn geheimen, maar er hoefde niet over gepraat te worden. Wij praatten over koetjes en kalfjes.”* Met de betekenaar *“vertrouwensband”* benoemt Paul de gestabiliseerde verhouding tot de Ander binnen dewelke het ondraaglijke reële afgedekt blijft.

Met de vernietiging van zijn naam, verdwijnt ook de *“vertrouwensband”* wat meteen ook het einde betekent van de gepacificeerde verhouding tot de Ander. Wie is deze Ander waarmee Paul sindsdien te maken heeft? Het betreft een instantie – al dan niet gepersonaliseerd – die Paul doorziet, die weet heeft van wat hij slechts is en die ten volle van dit objectwezen geniet. Zo getuigt Paul over de aanwezigheid van *“iets in zijn hoofd”* dat hem voortdurend zegt dat hij een *“mislukking”* of een *“vuile homo”* is. Ook zijn vrouw incarneert sinds het uitbreken (*déclenchement*) van zijn psychose deze kwaadwillige Ander. Volgens Paul heeft zij altijd geweten dat hij slechts een *“vuile homo”* is. Ze zou ook geweten hebben dat hij na zijn ontslag in het geheim met biseksuele mannen chatte. Met behulp van computerfreaks zou ze Pauls pseudoniem hebben ontdekt waardoor zij zich op het net voor Paul kon uitgeven om zodoende meer informatie te kunnen inwinnen met betrekking tot zijn *“geheim”* leven. Op een dag zag hij allerlei documenten in de handtas van zijn vrouw. Hij heeft ze niet durven bekijken, maar het waren volgens hem zeker de geprinte cyberconversaties.

---

<sup>3</sup> Zenoni, A (2007), La logique du transfert dans la psychose, in Présences du transfert, *Les feuillets du Courtil*, n°27, juillet 2007, p. 9-33. Vertaling zie De logica van de overdracht in de psychose, INWIT, Nederlandstalig tijdschrift van de New Lacanian School, n°4, maart 2008.

Pauls doen en laten wordt sinds het uitbreken (*déclenchement*) van de psychose in grote mate gedetermineerd door deze Ander die een imperatief tot “*eerlijkheid*” incarneert. “*Eerlijkheid*” staat binnen Pauls lexicon diametraal tegenover de “*vertrouwensband*”. Met deze betekenaar duidt hij de onafwendbare noodzaak aan om de ondraaglijke waarheid omtrent zijn wezen transparant te maken, sterker zelfs, te reëlisieren (*réelliser*) ten aanzien van deze Ander die hem doorziet. Hij is gedoemd zichzelf te presenteren als het afvalobject dat het genot van de Ander veroorzaakt. Daar waar de “*vertrouwensband*” garant stond voor zijn bestaan in het sociale, betekent de “*eerlijkheid*” de uitsluiting eruit. En dat deze “*eerlijkheid*” niet Pauls initiatief is, maar wordt ingegeven door de Ander, blijkt zeer duidelijk wanneer hij over zijn vrouw spreekt. “*Zij heeft de waarheid aan het licht gebracht, ze heeft me vervolgens als een baksteen laten vallen en geen kat die nog zag dat ik mijn gezin goed onderhield.*” Over de scheldwoorden en bevelen waarmee hij zijn muren volschrijft, zegt hij: “*Ik heb dat moeten schrijven, die woorden op de muren, ik heb het recht niet om ze uit te wissen, ik moet constant met de waarheid geconfronteerd worden, ik moet eerlijk zijn en iedereen moet weten dat ik niets waard ben.*” En ook de snijwonden en de seksuele ontmoetingen met andere mannen kunnen we binnen deze context plaatsen als Pauls antwoord op het initiatief van de Ander, Paul moet afzien, hij moet zich straffen, afslanken, etc, ... van de Ander.

*overdrachtsmanoeuvres,  
ja aan het “vertrouwen”, nee aan de “eerlijkheid”*

Tijdens de eerste weken wordt het team geconfronteerd met tal van klinische fenomenen die het lijden van Paul in de verf zetten. Indien men deze fenomenen binnen de juiste context situeert, d.w.z. binnen de particuliere logica van Pauls verhouding tot de Ander, dan kan men besluiten dat deze fenomenen Pauls antwoord zijn op de aanwezigheid van een alziende Ander en diens imperatief tot “*eerlijkheid*”.

Dat het team in eerste instantie deze Ander incarneert of er alleszins niet in slaagt om die Ander op afstand te houden, blijkt bijvoorbeeld uit de wijze waarop Paul zichzelf aan het team presenteert. Het volstaat dat een teamlid zich voorstelt en daarop een korte kennismakingsbabbel op gang poogt te brengen, of Paul voelt zich verplicht te declareren een “*mislukking, een vuile homo te zijn die zich moet straffen.*” Het volgende voorbeeld illustreert op nog treffender wijze Pauls onderwerping aan zijn kwaadwillige Ander. De patiënten hebben de mogelijkheid om deel te nemen aan tal van ateliers, waaronder een poëzieatelier. Dit atelier wordt door elke patiënt op zijn of haar manier ingevuld. Sommigen komen er gedichten lezen, anderen schrijven er gedichten, nog anderen stellen voor om aan kalligrafie te doen. Wanneer Paul voor de eerste maal deelneemt, stelt hij voor een gedicht te schrijven. Deze gelegenheid om eender wat te schrijven, brengt hem ertoe om het volgende neer te pennen: “*mijn moeder is de boom en ik ben het blad dat op de grond valt*”. Hierop is Paul huilend vertrokken. Achteraf wist hij ons te zeggen dat “*het poëzieatelier absoluut niets voor hem is.*” “*Ik verlies me teveel in de woorden*”.

Er is een les te trekken uit beide voorbeelden. Ze illustreren immers welke piste de objectrealisatie van het subject bevordert en wat daarbij het aandeel van het team is. Ze vormen een belangrijke bijdrage tot het formuleren van de indicaties en tegenindicaties voor de psychoanalytische behandeling die een inperking van het ondraaglijke reële viseert en ze plaatsen meteen de noodzaak op de agenda om manoeuvres uit te voeren teneinde een verdere incarnatie van de imperatief tot “*eerlijkheid*” uit de weg te gaan.

De minste blijk van interesse, de minste aanmoediging het woord te nemen – gesproken of geschreven, dreigt Paul vast te zetten in het stramien van de overdracht van de Ander. Het vormt in vele gevallen de aanleiding tot een ongebreideld spreken en een op hol geslagen imaginaire met het risico dat hij zichzelf in het ravijn van het reële stort. Een klassiek analytische behandeling is dan ook niet aangewezen, zelfs niet wanneer Paul herhaaldelijk zijn onbegrip uitschreeuwt met betrekking tot zijn verleden. Hij zegt te lijden aan de gebeurtenissen uit zijn kindertijd. Hij kan ze immers “*geen plaats geven*”, zegt hij, “*omdat er vroeger onvoldoende over gepraat is geweest*”. Echter, de zoektocht naar zijn eigen subjectieve waarheid via vrije associatie zou de perplexiteit en angst alleen maar doen versterken. Pauls spreken is immers een spreken zonder waarheidseffect. Daar waar dergelijk effect, deze winst aan betekenis, een halt toeroept aan een onbegrensde interpretatie, kan Paul zich slechts verliezen in een voortdurende accumulatie van betekenis.

Onze positie in het geval van Paul dient er daarom één te zijn die ingaat tegen de in de psychiatrie gangbare opvatting dat spreken noodzakelijk is en dat betekenisverlening de weg van de genezing is. Op tal van momenten wordt aan Paul duidelijk gemaakt dat spreken niet alleen niet hoeft, dat hij in dit ziekenhuis niet alles hoeft te zeggen en dat de plaatsen waar hij kan spreken zich dienen te beperken. Hiermee pogen we hem in geen geval de mond te snoeren; eerder is het de bedoeling om het spreken dat hem reëliseert (*réelliser*), van ‘een boord’ te voorzien. En om dit doel te bereiken stellen we ons op als bewaker van het “*geheim*” waarbij we consequent *ja* zeggen aan het “*vertrouwen*” (d.i. de afdekking van dit “*geheim*”, dit reële) en *nee* aan de “*eerlijkheid*”. Deze positie doet sterk denken aan wat Zenoni benoemt als de incarnatie van een uitwendig Ik-Ideaal, een soort extern symbolisch kompas, daar waar het intern kompas ontbreekt. Zenoni verwijst binnen deze context ook naar een interventie van Miller waar deze stelt dat het om een ietwat domme, leugenachtige functie gaat van garant van de wereldorde, die erin bestaat te zeggen dat “het goed gaat” en dat “het er inderdaad zo aan toegaat”.<sup>4</sup> In verband met Paul wordt bijvoorbeeld ook benadrukt dat kinderen inderdaad niet alles over hun vader dienen te weten, dat het geen goede zaak is dat patiënten elkaars persoonlijke problemen kennen en dat sommige dingen beter uit het zicht van anderen blijven. Dit alles dient zo neutraal mogelijk te worden meegedeeld en wanneer Paul bij dit extern kompas getuigt over zijn geslaagde pogingen om het reële af te dekken, dan dient dit met evenveel neutraliteit onthaald te worden. Geen felicitaties dus, want in dergelijke opmerkingen sijpelt een verlangen door waardoor Paul zich opnieuw zou geïsoleerd voelen, met alle gevolgen vandien (cfr. moment van uitbreken van de psychose (*déclenchement*)). Deze laatste indicatie wordt ons trouwens door Paul zelf in het oor gefluisterd wanneer hij ons zegt: “*Ik heb schrik me aan de mensen te tonen; ik verdraag geen positieve opmerkingen want dan moet ik mij achteraf gaan straffen.*”

Laten we deze indicaties en manoeuvres concretiseren aan de hand van twee klinische situaties.

1° Door een functie van psychologe te bekleden liggen er tal van overdrachtsvalkuilen klaar; het risico de belichaming te zijn van de imperatief tot spreken ligt voor de hand en Pauls antwoord hierop is eveneens makkelijk te raden. Zo voelt Paul zich bij het begin van zijn verblijf op onze afdeling uiteraard geroepen om bij mij te komen spreken. Elke ochtend, op het moment wanneer gevraagd wordt wie een afspraak bij een psycholoog wenst, stelt Paul zich kandidaat. De eerste week komt hij echter nooit op de afspraak. Dit is zijn manier om aan zijn alziende Ander te ontsnappen. Uiteraard laat ik hem met rust; ik ga niet bij hem langs om

hem aan de afspraak te herinneren en ik roep hem geenszins op tot verantwoording van zijn afwezigheid.

Tijdens de tweede week komt hij toch. Hij installeert zich en sluit zijn ogen. *“Dit is echt moeilijk”*, zegt hij en daarop stopt hij het spreken. Ik beëindig de sessie met de mededeling dat hier in dit ziekenhuis niemand verplicht wordt te spreken. *Wij hoeven ook niet alles te weten*, zo voeg ik eraan toe.

Enkele dagen later heeft hij zich opnieuw, met gesloten ogen, in mijn bureau geïnstalleerd. Hij zegt dat het gemakkelijker zou zijn mocht hij de dingen kunnen opschrijven. Welnu, schrijven zou in sommige gevallen een manier kunnen zijn om aan de blik van een alziende Ander te ontsnappen, maar in Pauls geval hebben schrijven en spreken eenzelfde statuut; het is een antwoord op een bevel tot *“eerlijkheid”* en transparantie. Ik herhaal daarom de regel die ik in de voorgaande sessie heb geïntroduceerd: *we hoeven niet alles te weten*. Paul dringt aan: *“Ik wil dat je weet wat er mij allemaal overkomt maar ik kan het niet in je gezicht zeggen. Ik ga het opschrijven”*. We gooien het uiteindelijk op een akkoordje: mocht hij dan toch van plan zijn te schrijven, dan mag hij de geschriften onder gesloten envelop in mijn vakje deponeren. Ik zal ervoor zorgen dat ze uit mijn vakje verdwijnen en dat ze uiteindelijk in mijn kast, achter slot en grendel, belanden. En tot slot voeg ik eraan toe dat we er nadien niet meer over zullen spreken; wat geschreven is, hoeft niet meer gezegd te worden.

Op een dag tijdens de derde week laat Paul me de snijwonden zien die hij heeft aangebracht om zichzelf te straffen. Hij huult, zegt dat hij het leven niet meer aankan. Hij vertelt ook dat hij de muren van zijn kamer behangen heeft met vellen papier die met scheldwoorden beklad zijn. *“Je moet eens gaan kijken. Ik kan niet anders dan dit te doen, ik moet met de waarheid geconfronteerd worden!”* Ik kom tussen en stel dat ik er absoluut niet mee akkoord ga dat zulke zaken openlijk vertoond worden en dat anderen niet alles hoeven te zien. Hierop geef ik hem een map met de mogelijkheid om de papieren onmiddellijk van zijn muren te verwijderen en ze vervolgens in die map te deponeren met de afspraak dat ik de map in mijn kast leg. Duidelijk opgelucht stemt Paul in en vertrekt naar zijn kamer. Bij zijn terugkomst berg ik de map op in mijn kast en stel ik voor om de sessie af te ronden.

2° Van bij de aankomst op onze afdeling installeert Paul een routine. Hij houdt zich intensief bezig met de bereiding van de soep. De bereiding van de soep is een dagelijkse activiteit georganiseerd door de afdeling en elkéén die wil, mag hier aan deelnemen. We stellen echter vast dat Paul deze activiteit geleidelijk naar zich toetrekt en dat anderen patiënten hierdoor beginnen af te haken. Paul zegt graag te koken voor anderen en tevreden te zijn wanneer hij vaststelt dat de soepkom leeg is. De positieve opmerkingen van anderen omtrent *“zijn”* soep zijn echter ondraaglijk waardoor hij zijn toevlucht moet zoeken tot het kerven. Hij snijdt zichzelf in de armen met het mes waarmee hij de soep bereid heeft en komt ons nadien de kervingen tonen.

Het is dus noodzakelijk om Pauls praktijk van *“soep maken”* te herkaderen. We trachten dit te doen, zonder evenwel te raken aan Pauls uitvinding die erin bestaat zijn steentje bij te dragen tot *“het onderhouden van de afdeling”*. Tijdens de dagelijkse vergadering met de patiënten wordt door het team benadrukt dat het bereiden van de soep een activiteit van de afdeling is. Het lijkt ons immers belangrijk – we zeggen dit uiteraard niet – dat Paul samen met anderen de soep maakt om te vermijden dat hij op de plaats van de uitzondering komt te staan. Daarnaast melden we dat we er op rekenen dat het mes terug in het verpleeglokaal belandt van zodra de soep gemaakt is, *“een kwestie van vertrouwen”*, zo zeggen we. Het herkaderen van deze praktijk houdt ook een opdracht in voor het team dat zijn verlangen dient te neutraliseren. In plaats van complimenten te geven aan Paul met betrekking tot de soep, lijkt het meer opportuun om hem bijvoorbeeld te vragen welke kruiden hij heeft toegevoegd.

*tegenindicaties  
van de psychoanalytische behandeling*

Alvorens de therapeutische effecten van deze overdrachtsmanoeuvres te belichten, willen we de positie van onze voorgangers in vraag stellen.

Tijdens zijn eerste hospitalisatie is Paul plots overgegaan tot wat men doorgaans het outen van zijn homoseksualiteit noemt, daar waar wij stellen dat het de reëlisatie van zijn wezen betreft (*réalisation de son être*). Paul zegt geen goede herinneringen te hebben aan deze periode en hoopt daar nooit te moeten terugkeren. *“Men betuttelde me daar; hier is er tenminste vertrouwen. Nooit wens ik nog een voet te zetten in dat ziekenhuis; bij het begin van mijn opname daar ging het beter met mij dan op het moment dat ik op ontslag ben gegaan.”* We kunnen niet nalaten om de “betutteling” te linken aan een Ander die het goede wil voor Paul, een Ander die de gangbare trend verdedigt dat elkéén recht heeft om openlijk voor zijn genot uit te komen, zonder, op grond van de particuliere logica van het geval, de voor het subject mogelijke gevolgen van deze ideologie in te schatten.

Paul vertelt dat hij zich tijdens de nabehandeling in het CGGZ meer is beginnen automutileren. Naar het einde toe voelde hij zich bovendien verplicht om zich ook in het gezicht te kerven – het gezicht dat bij uitstek een deel van het lichaam is dat door de Ander gezien wordt. We kunnen ons de vraag stellen wat, met betrekking tot de verslechtering van Pauls toestand, het aandeel is geweest van de positie van de psycholoog en diens antwoord op de overdracht. Paul werd twee keer per week, telkens voor een duur van 50 minuten door deze man ontvangen. Een dergelijk rigide kader kan binnen de particuliere logica van het geval Paul, niet anders dan gewelddadig zijn. Het geeft consistentie aan een Ander die, in Pauls termen, een imperatief tot “*eerlijkheid*” incarneert.

*therapeutische effecten  
via de behandeling van de overdracht*

Met een partner die de logica van het subject beluistert om van daaruit te beslissen hoe zich te positioneren, slaagt Paul er geleidelijk in om het voor hem ondraaglijk reële af te dekken en om opnieuw minder “*eerlijk*” te worden.

Een goede maand na zijn aankomst op onze afdeling spreekt hij niet meer over de gebeurtenissen uit het verleden. De zelfbeschuldigingen en de automutilaties verdwijnen van de voorgrond en de geschriften op zijn muren blijven achterwege.

De praktijken die Paul weg van de betekenisverlening houden, vermenigvuldigen zich en verlenen hem een plaats op de afdeling. Paul houdt zich bijvoorbeeld op discrete wijze bezig met het onderhoud van de planten en hij steekt nog regelmatig een handje toe wanneer er soep wordt gemaakt.

Elk weekend keert hij terug naar zijn “*eigendom*” om daar tal van klusjes te doen. Hij wil zijn huis en tuin immers niet laten verkommeren. Kennissen zorgen voor zijn maaltijden en in ruil daarvoor strijkt hij hun kleren. De ruilhandel lijkt een manier te zijn om het opake verlangen van de Ander uit de weg te gaan. De band met zijn kinderen wordt terug stabiel. Op een dag vragen zijn kinderen of ze eens bij hem thuis mogen langskomen. Paul antwoordt geen tijd te hebben en stelt het bezoek een week uit. Maar eigenlijk had hij wel tijd, zo weet hij me achteraf te vertellen. Hij wilde enkel vermijden dat zijn kinderen al die scheldwoorden zagen

waarmee hij vroeger zijn muren beklad had. *“Een leugentje om bestwil, ik ga eerst terug mijn muren witten”*.

Af en toe passeert Paul, meestal zonder vooraf een afspraak te hebben vastgelegd, in mijn bureau, al was het maar om me een kop soep te brengen, soep die ik op neutrale wijze in ontvangst neem. Soms komt hij langs om iets op te bergen in zijn map, foto's van zijn moeder bijvoorbeeld. Wanneer het minder goed gaat met hem, schrijft hij zijn gedachten neer en laat hij ze achter in mijn vakje. De afspraak blijft dezelfde: we spreken er niet over. Elke vrijdag komt hij me zijn programma voor het weekend voorstellen. Hij vertelt dan wat hij van plan is te doen in huis, bij wie hij gaat eten en wat eventueel een bron van angst zou kunnen zijn. In andere gevallen vraagt hij een kort gesprek aan, gewoon om mee te delen dat hij een nachtmerrie heeft gehad en dan voegt hij eraan toe: *“meer dan dat wil ik er niet over zeggen, meer dan dat herinner ik me toch niet”*.

Paul zegt nog een poosje in het ziekenhuis te willen blijven want hij vreest de terugkeer van zwarte gedachten van zodra hij op ontslag zou gaan en terug zijn huis zou betrekken. Hij preciseert dat het de blik is van zijn vrouw die enkele huizen verder woont, die hem tot dergelijke gedachten brengt. *“Ik heb de indruk dat ze me constant in de gaten houdt.”* Paul lanceert op een gegeven ogenblik de idee om zijn huis te verkopen en elders te gaan wonen.

Ondertussen heeft hij het ziekenhuis verlaten en werkt hij in een atelier. Hij heeft zijn huis in uitstekende staat verkocht en is in de buurt van het ziekenhuis komen wonen waar hij af en toe eens binnenspringt om over koetjes en kalfjes te praten.